

Јеромонах Атанасије (Јевтић):

ПОСЕТЕ ПРОТЕ СТЕВЕ МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ

Величина проте Стеве Димитријевића може се добрим делом сагледати и из његових честих посета манастиру Хиландару и Светогорском монаштву, о чему нам је остало неколико његових својеручних записа у хиландарским књигама посетилаца, које овде објављујемо.

Уместо наших речи и објашњења можда би било довољно само навести први запис проте Стеве у хиландарској I књизи посетилаца из 1906. године, који најбоље говори како је Свету Гору и свети Хиландар видео и доживео овај учени и монахољубиви Прота и Професор. Но ипак, пре тог навођења, да споменемо претходно још и друге речи Протине из неколико његових чланака, које се односе на Светогорско монаштво и манастир Хиландар и на њихов вишеструки значај за Цркву, науку и културу нашу.

Тако, у чланку „Помозимо својима у Светој Гори“ (објављеном у шабачком „Гласу Цркве“ за 1925, бр. 6, стр. 681—5) прота Степа између осталог вели: „Атонска Света Гора, земаљски рај, у коме се за небо живи и ради, била је увек и до данас је по уређењу и строгости монашког обета у њој остала најдоследнија чуварица Православља и гајиља идеала његових. Вековима су побожни налазили у њој оно за чим је душа њихова тежила... Овом светилишту највише дугујемо за оне тековине литературе и уметности и за душевне врлине, које су нас увеле у друштво образованих народа, стекле нам пуно право грађанства међу њима“. Затим отац Степа додаје и о Хиландару и другим нашим задужбинама у Светој Гори, да су оне „не само чуварице светих традиција наше велике прошлости, него и богата хранилишта најдрагоценијих споменика из ње“. Говорећи овако прота Степа очигледно не заборавља општецрквени и хумани значај Светогорског монаштва и у њему манастира Хиландара. „Без доброг монаштва, вели он, не може се замислити Црква, нарочито мисионарска и хумана улога њена... Света Гора је и за данас од Бога изабрана школа православног мисионарства“ (на истом месту).

Љубав проте Стеве, иначе ожењеног свештеника и просвећеног научника и хуманог радника, према православном монаштву уопште, и посебно Светогорском, видна је и у његовом чланку „Криза нашег монаштва“ (објављеном у „Веснику Српске Цркве“ за 1926, стр. 369—386).

Говорећи о кризи монаштва после Првог светског рата Прота се том приликом критички осврће и на познати, век и по раније изнети став Доситеја Обрадовића према монаштву. Критикујући Доситејев негаторски и изругивачки став према монаштву, прота Степа

цитира Доситејеву похвалну песму спевану у част цара Јосифа II, где Доситеј велича овога што је „укинуо пост и монаштво“, и затим примећује да исти Доситеј и касније, као „попечитељ духовних дјел и народног просвјешченија, . . . не корегира себе, него остаје јозефиниста без резерве“ (тамо, стр. 375). „Живот и прикљученије Доситејево, додаје прота Степа, толико дишу (мржњом) против калуђерства, поста, светих моштију, па и најосетљивијих традиција српског православног клира (не само монаштва — А. Ј.), да изгледа као да их је он ради уништенија свега тога, нарочито калуђерства, и писао“ (стр. 376). Степа Димитријевић цитира даље и сведочење Вука Карачића, који вели да је Доситејев љубимац био Алекса Реља-Релић зато што је „врло лијепо знао викати на калуђере и на попове и подсмјевати им се, како просе милостињу и варају народ, а који је гођ то знао, он је код Доситеја био „просвјештен човек“ и „обдарен здравим разумом“ (исти чланак, стр. 376).

Прота Степа не би био оно што јесте и не би стекао и сачувао глас доброг историчара и научника да се повео за Доситејем и њему сличнима, ранијим и каснијим. О томе сведоче, тј. о његовој правој и правилној оцени православног монаштва, и посебно Светогорског, између осталих и ове његове речи: „Монаштво је у благочешћу (тј. у православној вери и животу по Богу), у обетима (=монашким заветима) и у подвизима, а добра писменост и наука само су користан додаток појединих изабраника (међу монасима)“ (исто, стр. 381 — додатци у заградама наши — А. Ј.) . . . „Ако игде данас у Православљу има право монаштва, то је светогорско. И они, као људи, а не анђели, имају својих недостатака, али ови исчезавају према очевидним добрим особинама монашким“ (стр. 382).

Посебна љубав великог Проте према Светогорском монаштву видна је и из његовог чланка (из исте 1926. године, такође у ВСЦ, стр. 203—204) објављеног под и данас врло актуелним насловом: „Повреда аутономије и вековима освештаних закона и традиција Свете Горе Атонске“. Наиме, чланак је настао поводом писања грчког листа „Македонија“ у Солуну (бр. 4928 из 1926. године) о намерама Грчке државе да ограничи и чак забрани долазак монаха у Свету Гору, а с циљем претварања исте у туристичке објекте. Тим поводом пише прота Степа следеће: „Како Свету Гору, њене традиције и њену самоуправу монашку штите и међународни уговори, надати је се да и овај најновији насртај на њен опстанак неће успети. Високе и оригиналне особине њеног иночког насеља и живота његовог ценила је и вековима штитила и муслиманска управа, као једну вишу потребу не само Православне Цркве и Хришћанства уопште, него и осталог друштва људског. Чак и њихова нетрпељивост према Хришћанству оставила је постојање једног Божјег краја, у коме ће побожни, жељни усамљеничког самоиспитивања и молитве, разочарани у друштву или измучени људском неправдом, наћи склоништа и души својој лека. Цео културни свет, без обзира на веру и народност, имао је респекта према Светој Гори, поред јединствене оригиналности уређења њеног, још и као према хранилишту драгоцених старина, једном низу музеја и духовног блага, које се више не ствара, нити се новцем купити и исплатити може“.

Но да се вратимо посетама проте Стеве манастиру Хиландару, кога је он унутар Свете Горе понајвише волео. Претходно још да наведемо само пар његових речи о Хиландару из кратког али врло садржајног чланка под називом „Хиландар — српска царска лавра у Светој Гори Атонској“ (објављеног у календару „Црква“ за 1938. годину, стр. 93—95). Описујући укратко историју и вишеструки значај ове наше светогорске светиње, умни и учени Прота између осталог вели: „Хиландар је полетео свом снагом и на свима пољима ондашње црквености, знања и образованости уопште. У Хиландару је отпочела и у њему се развијала стара српска писмена књижевност. Постао је он виша школа и матица богословске науке и хришћанске уметности међу Србима, кошница из које су излетали у српске земље ројеви духовних пчела радилица. Био је непресушни духовни извор, из кога је столећима занављана јерархија Српске Цркве, манастири њени, просвета и књижевност српска. Хиландар није само српска велика светиња, него је једна од главних знаменитости целе Свете Горе Атонске“ (стр. 94).

На крају, прота Степа додаје и следеће: „Хиландар је заиста велика светиња. Поклоничка путовања у Хиландар и друге наше задужбине и у данашње време имају високог значаја. И најобразованијем Србину она су мелем души, лечење и крепљење њено. Похађање и потпомагање Хиландара данас је и неопходна родољубива дужност“ (стр. 95).

*

Монахољубиви Прота посетио је манастир Хиландар и Свету Гору, колико се то да закључити из његових записа у Хиландару, најмање осам пута.

Прве три посете спадају у доба пре Балканских ратова, када је Прота радио у српском Генералном конзулату у Солуну. Прва и уједно најдужа посета била је од 16. октобра 1905. до 8. фебруара 1906. године, то јест трајала је око два и по месеца. О тој посети и дужем боравку у Хиландару сведочи нам и први ниже објављени запис из хиландарске I књиге посетилаца, који је уједно и најопширнији и садржајно најбогатији.

За време овог свог првог дужег боравка прота Степа је у Хиландару проучавао и обрађивао манастирску архиву, а резултате тог проучавања је делимично и објавио после Првог светског рата (у „Споменику СКА“, 55, 1922, стр. 20 и даље: „Документи хиландарске архиве до XVIII века, саопштио прота Ст. М. Димитријевић, примљено на скупу Академије Друштвених Наука 11. марта 1920. г.“, где је објавио око 20 докумената — значајних хиландарских *аката* — који се односе на слање монаха у Русију и Аустрију ради прикупљања прилога, а и на имовинске и друге односе Хиландара са другим светогорским манастирима).

Први запис Протин у хиландарској I књизи посетилаца крцат је богатим садржајем његове душе и спонтани је излив његове од детињства стечене љубави према светом Хиландару и његовој духовној и културној небеској лепоти: „Хиландар је за сваког Србина

жељно и привлачно место, а за српског свештеника, коме је Свети Сава идеал и симбол у животу и раду, Хиландар је нови Јерусалим, духовни врт коме ће увек тежити и чијим ће нектаром посредно или непосредно дух свој богатити и освежавати“.

Друга посета Протина Хиландару била је септембра месеца 1906. године и трајала је 15 дана. О њој нам је остао његов краћи запис, такође у хиландарској I књизи посетилаца, под датумом 25. септембар 1906, који у наставку такође објављујемо.

Трећу посету Хиландару Степа Димитријевић је учинио 4. јануара 1907. године, у пратњи конзула краљевине Србије из Солуна, којом приликом је опет у књизи посетилаца оставио краћи запис, наведен ниже у целини. Овим су његове посете Хиландару пре Балканских ратова завршене, бар што се тиче остављених трагова у манастирској I књизи посетилаца. Није, међутим, искључено да је, као референт за манастир Хиландар при Конзулату Србије у Солуну, Прота у то време долазио у Хиландар и још неки пут, а да то није нигде забележио.

После Првог светског рата неуморни прота Степа долази у свети Хиландар већ 1923. године, и то два пута узастопно. Најпре је дошао 26. и 27. марта 1923. са групом од 54 побожна поклоника (о чему сведочи и краћи запис у I књизи посетилаца, на страни 191), а затим исте године дошао је у Хиландар као декан Богословског факултета са већом групом својих студената, желећи очигледно да и тиме пренесе на њих своју љубав и поштовање према Светогорском монаштву и Хиландару и према духовном и културном благу садржаном у њима.

У пролеће 1930. године (10. маја), прота је Степа, уз епископа Жичког Николаја Велимировића, посетио манастир Хиландар са мањом групом побожних поклоника, при повратку са хаџилука у Свету Земљу, „при повратку са Гроба Господњег“, како стоји у његовом кратком запису у I књизи хиландарских посетилаца (на страни 279).

Као професор Богословског факултета, заједно са својим студентима, прота Степа је опет поклонички посетио свети Хиландар и Свету Гору и 19. јула (односно 1. августа) 1931. године. О томе је оставио својеручни запис у II књизи хиландарских посетилаца (четврти запис међу ниже објављенима), који је, иако кратак, изузетно богат дубином осећања љубави и пијетета према Хиландару и његовим светим Ктиторима и небеским Покровитељима, а такође и захвалношћу и љубављу према хиландарском гостољубивом братству.

Најзад, осма и последња забележена Протина посета Светој Гори и Хиландару била је 9/22. септембра 1936. године. Овога пута заједно са „пклоницима из Београда и остале Југославије“. И о овој посети остао је својеручни Протин запис у II књизи хиландарских посетилаца (доносимо га на крају под бројем 5), а такође су сачуване и 2 фотографије које овде објављујемо. Иако релативно кратак, овај последњи запис сведочи о трајној и увек младалачкој Протиној љубави према светом Хиландару и његовим Светим Заштитницима — Св. Сави и Св. Немањи, у чијем светом манастиру чесни Прота и његови сапутници желе да „занове веру своју и освеже дух на изворима наше просвете и славне прошлости“.

Љубав проте Стеве Димитријевића према овом светогорском и свесрпском Дому Божијем и нашем била је и остала пример и надахнуће и за многе његове ученике, пријатеље и поштаваоце, па је зато у наше дане овом нашом краћом белешком и освежавамо и обнављамо.

Ниже доносимо текстове пет Протиних својеручних записа у хиландарским књигама посетилаца, остављајући нетакнутим његов правопис и интерпункцију. За помоћ при препису ових записа захваљујемо и са овог места Бранку Ђурчину, студенту нашег Богословског факултета, а наравно захваљујемо се и Хиландарским оцима и браћији, који нам ово благословише и уједно позајмише две Протине фотографије.

Протини записи у Хиландару

1.

„Када нам старији почну у детињству отворати духовне очи, одмах после Крсног знака и молитве Господње уче нас о Св. Сави, Св. Гори и њеном манастиру Хиландару. Прва свечаност, у којој учествујемо, то је светосавска прослава, прве песмице што их научимо и оне су о Св. Сави и Хиландару. Кад као дечаци над зборницима народних песама почињемо да будимо националну свест своју, да осећамо понос што смо Срби, онда нам и „Бел Вилиндар на сред Горе Свете“ изазива побожне сузе и уздах, што она светиња, из које је потекло и учвршћено све што је у нашој прошлости најбоље, није ближе да целивамо свете зидине њене. Кад као младићи почнемо идеале детињства да утврђујемо и кристалишемо знањима из историје, онда се тежњи срца дода и убеђење, да треба видети школу, из које су изашли апостоли српски и први најкориснији сарадници наших великих предака.

Отуда је Хиландар за сваког Србина жељно и привлачно место, а за српског свештеника, коме је Св. Сава идеал и симбол у животу и раду, Хиландар је нови Јерусалим, духовни врт, коме ће увек тежити и чијим ће нектаром посредно или непосредно дух свој богатити и освежавати.

Зато, и као Србин и као српски свештеник благодарим Богу, што ми се дала прилика да лепе снове видим на јави. У Хиландар сам дошао 16-ог новембра 1905-те године, и са малим прекидом провео у њему скоро два и по месеца, наслађујући се лепотама његовим из прошлости и прелисјујући из архиве оно, што ће за нову историју Хиландара и просветну улогу његову не само у Српству, него и у свему православном Словенству, имати вредности. Нисам читао старе књиге рукописне, исушени босиљак, чији вечити мирис ништа не може да замени, ни хрисовуље, ту највећу драгоценост, што је ова света кућа има. Те су важне старине многи позванији проучавали. Место тога, старао сам се, да из мање важнијих хартија што препишем, да из заостале восковарине исцедим коју кап воска, од ког би се пред успоменом на свете ктиторе упалила мисаона воштаница за здравље садашње браћије хиландарске, као чувара ових

великих светиња и за срећнији препоробај и напредак њихове свете обитељи.

Благодаран на њиховом лепом гостопримству и братској преду-сретљивости у мом скромном послу, молим Бога, Богомајку и Св. Ктиторе хилендарске, а духовне Покровитеље свега српског народа, Св. Саву и Св. Симеона, да их за њихове труде и заслуге награде здрављем и задовољством, миром и љубављу, те да у напредном и уређеном Хилендару доживе стару славу и величину његову, а у историји оставе име покољења, које је усрећило и на стари свети и славни пут вратило свој постриг, дом свој, нову Отаџбину и све благо своје.

8 фебруара 1906 г.

Благодарни,
прот. Стеван М. Димитријевић
директор скопске гимназије у Скопљу“.

(Из „Књига I посетилаца манастира Хиландара од 1876 до 1931“, стр. 67—68)

2.

„И по други пут добох у Хилендар својим послом и са душевном насладом и у родољубивој утехи за будућност његову проведох у њему 15 дана. Благодаран и овом приликом братству на гостољубљу, молим Бога да и оно и њихова св. обитељ, а наша општа дика и понос, манастир Хилендар скоро засија старом славом и величином.

25 септембра 1906 г.

у ман. Хилендару

прот. Ст. М. Димитријевић“.

(Из „Књига I посетилаца манастира Хиландара од 1876 до 1931“, стр. 83)

3.

„У пратњи господина консула, а из жеље, да се поклоним светињама хилендарским добосмо и ми. Односећи најлепше успомене на највећу српску задужбину и најсветији духовни аманет наших старих, благодарни чуварима тог аманета, братији хилендарској, на гостољубивом пријему и искреној служби, коју врше својој кући, а нашој општој светињи.

4 — I — 1907 г.

у Хилендару

прот. Ст. М. Димитријевић“.

(Из „Књига I посетилаца манастира Хиландара од 1876 до 1931“, стр. 87)

4.

„Добосмо да се поклонимо светињи над светињама, новом Јерусалиму српског народа, да целивамо стазе, којима су ходили просветитељи нашег народа Св. Сава и Св. Симеон, да им се поклонимо, да нас упуте на те свете и светле стазе и очувају на њима.

Душе су нам испуњене успоменама на велику прошлост нашу овде на главном извору њеном, до суза нас порањавају монументи и писани споменици великих предака наших. Клањамо се сенама њиховим, а светитељством од Бога награбене молимо, да ходатајством својим код Вишњег а очувају ово благо српског народа. Часној и пожртвованој братији Светог Хилендара, будним чуварима завета Св. Саве и Св. Симеона, благодаримо на срдачном и братском пријему и молимо их, да и даље стоје на стражи поред најдивнијег споменика и најузвишенијих светиња наших.

19 — VII/1 — VIII 1931.

Поклоници са Богословског факултета на Универзитету у Београду:
прот. Стеван М. Димитријевић
са групом студената“.

(Из „Књига II посетилаца манастира Хиландара, 1931—1972“, стр. 4)

5.

„Са великом жудњом смо кренули у Свету Гору поглавито да би се поклонили светињама Српске Лавре Хиландара и да прођемо онамо, где су ходиле стопе великог Немање и сина његовог Светог Саве, да зановимо своју веру и освежимо дух на извору наше старе просвете и поред симбола велике прошлости. Дочекани братски и ганути свим оним, што смо видели, упознали и осетили у току тродневног бављења, мољења поред гроба Св. Симеона и бесебења с братијом хилендарском, полазимо с тугом, што не можемо дуже остати у овом рајском куту. Желимо му процват и стару славу, а братији благодаримо на братској предусретљивости и желимо, да она понесе славу препородилаца и усрећитеља славног Хиландара.

9/22 септембра 1936 г.

Поклоници из Београда и остале Југославије
прота Стеван М. Димитријевић,
проф. Универзитета у пензији“.

(Из „Књига II поклоника манастира Хиландара, 1931—1972“, стр. 60)*)

---

*) Један од ученика проте Стеве посетио је исте године манастир Хиландар и оставио у њему запис, сличан записима проте Стеве: „Највеће тајне неба и земље човек објашњава ћутањем, јер их не може обухватити у речи, ни речима дешифровати. Зато и ја ништа не смем да говорим о велелепију и христочезњивом карактеру Хиландара. Што би год рекао била би само карикатура стварности. Речима не би могао ништа казати. Све би остало иза речи. Стога ћутећи созерцавам богомислије светих ктитора ове Свете Лавре, који пропутише пут у вечност свима Србима, који просветише себе, народ наш и сву земљу осветише. Хвала братији ове свете обитељи што чувају ове српске светиње и моле се Богу за наш народ. — 10. јула 1936. г. у манастиру Хиландару. — Јеромонах Михаило (Г. Бусић), суплент Монашке школе Св. Василија Великог у Високом Дечанима.“